

MANUFATURA TKACKA PASCHALISA JAKUBOWICZA W LIPKOWIE

Pasy kontuszowe	2
Persjarnie czyli wytwórnie pasów	3
Manufaktura w Lipkowie	4
Pamiętki przeszłości	6

Pasy kontuszowe

Charakter polskiego stroju szlacheckiego, w którym znaleźć można wiele elementów wschodnich (tureckich i tatarskich) kształtował się przez kilkaset lat, a najbardziej popularnym strój ten stał się w siedemnastym wieku. Najważniejszym jego elementem był żupan i kontusz przewiązany pasem, a także charakterystyczne czapki, buty i szable.

Louis de Silvestre "August III w stroju polskim", Gemäldegalerie Alte Meister, Drezno

Ozdobne, przetykane złotymi i srebrnymi nićmi, jedwabne (rzadziej lniane i bawełniane), wykańczane ozdobnymi frędzlami pasy noszone do kontusza były nieodłączną częścią szlacheckiego stroju polskiego. Noszono je stosownie do pory roku i okoliczności. Inne pasy zakładano na wesele a inne na pogrzeb. Pas mówił wiele o jego właścicielu. Określał nie tylko status społeczny i materialny szlachcica, ale nawet wyznanie. Najpiękniejsze pasy osiągały zawrotne ceny. Według niektórych źródeł wyjątkowo ozdobne pasy stanowiły równowartość pięciu koni! Kolor pasa i jego węzeł oraz wzór często niosły dodatkowe informacje np złoty pas ubierano w czasach pokoju, karmazynowy obowiązywał w czasie wojen.

Sprowadzane przez Ormian pasy wschodnie i produkowane u nas pasy polskie były najczęściej dwuosnowowe, dwu- lub kilkuwątkowe, tkane splotem prostym wątkowym, ze wzorem fasonowym. Najdłuższą, środkową część pasa stanowiło tzw. wciążę o długości ok. 4 m. Część ta, służąca do owijania się w pasie była dekorowana poprzecznymi paskami ornamentalnymi dzielą pas na tzw. półka, albo

jednolitym wzorem, np. przypominającym łuskę. Zależnie od układu wzoru na wciążu pasy kontuszowe były jednostronne, dwustronne lub czterostronne. Można było składać je na pół i nosić na lewej lub prawej stronie. Zakończenia pasa nazywane głowami były bogato zdobione - każde z nich miało dwa jednakowe, duże motywy gałęzi kwiatowej lub bukietu. Cały pas obrzeżała wąska bordiura wypełniona ornamentem roślinnym. Długość pasa wahała się ok. 3,5 -4,5 m długości i od 30 do 40 cm szerokości.

PAS Z MANUFAKTURY PASCHALISA JAKUBOWICZA W LIPKOWIE.
OK. 1788-1794
MUZEUM DIECEZJALNE W PŁOCKU

34

PAS Z MANUFAKTURY PASCHALISA JAKUBOWICZA,
TZW. FARFURKOWY - BUKIET W NISKIM PĘKATYM NACZYNIU
MUZEUM NARODOWE W WARSZAWIE

35

Zawijanie pasa wymagało asysty służby. Zazwyczaj składano pas na pół lub do jednej czwartej wysokości. Do pasów litych wkładano tzw. płócienną duszę, co miało chronić je przed załamaniem. Stan owijano w ten sposób, aby obie głowy pasa znajdowały się na przodzie, na wierzchu na długości ok. 30 cm. Pod tym ozdobnym pasem przewijano pasek metalowy lub sznurkowy z rapcami na karabelę.

Persjarnie czyli wytwórnie pasów

Początkowo za pośrednictwem kupców ormiańskich sprowadzano do Polski pasy perskie i tureckie, jednak moda na wyroby orientalne sprawiła, że w połowie. XVIII

wieku zaczęto zakładać krajowe wytwórnie pasów. Manufaktury te nazywane były persjarniami. Początkowo powstawały one na wschodnich kresach Rzeczypospolitej (Stanisławów, Nieśwież, Brody, Buczacz). Do najbardziej znanych fabryk pasów polskich należała persjarnia w Słucku (założona w 1757r) i fabryka w Grodnie (od 1768r). Dużym ośrodkiem persjarstwa był również Kraków, gdzie wyróżniały się pasy z manufaktury Franciszka Masłowskiego, czynnej w latach 1785-1806. W początku lat osiemdziesiątych XVIII wieku powstały dwie słynne persjarnie w okolicach Warszawy – w Kobyłce i w Lipkowie . Działała też persjarnia w samej stolicy prowadzona przez Jakuba Paschalisa Jakubowicza.

Manufaktura w Lipkowie

Ormianin Jakub Paschalis przybył do Polski z Tokatu w Anatolii. Był kupcem, w Warszawie prowadził tak zwany sklep turecki z towarami wschodnimi. Otrzymał obywatelstwa Warszawy oraz Krakowa. Początkowo wszedł w spółkę z dostawcą z Francji, gdzie na jego zlecenie produkowano pasy według przesyłanych z Polski wzorów i próbek. Pasy te były sprzedawane w jego warszawskim sklepie. W 1788 r. założył własną persjarnię w Warszawie. Między kontrahentami doszło do nieporozumienia z powodu złej jakości pasów francuskich. Paschalis postanowił zrezygnować z dalszej współpracy, zlikwidował persjarnię w Warszawie i w 1790 r. założył produkcję w manufakturze lipkowskiej, w majątku, który nabył w od marszałka wielkiego koronnego Michała Mniszcha.

Wkrótce Lipków stał się wytwórnią pasów szlacheckich na wielką skalę, a liczba zatrudnionych pracowników w 1793 r. sięgała kilkusetosób . Paschalis starał się zawsze zrećcznie reklamować swoje pasy. 1789 roku ogłosił w Suplemencie do Gazety Warszawskiej, że „każdy może zamówić u niego pas w tym gatunku i guście, jaki zechce”. W 1791 roku zaprosił do Lipkowa króla Stanisława Augusta z całą świtą, w celu zwiedzenia jego fabryki, wiedział bowiem, że król jest potencjalnie bardzo dobrym klientem manufaktury. Pasy z kolekcji królewskiej do dziś można oglądać w Muzeum na Zamku Królewskim w Warszawie.

Pas kontuszowy z manufaktury lipkowskiej znajdujący się w zbiorach Muzeum na Zamku Królewskim w Warszawie, z kolekcji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

Do projektowania tkanin Paschalis zaangażował Franciszka Selimanda – lyońskiego tkacza artystę, który nadał pasom kontuszowym zupełnie nowy styl. Selimand pracował dla niego w latach 1789-1791. Pasy z persjarni lipkowskiej były jedwabne, bogato wyszywane złotem i srebrem, w różnych kolorach: białe, różowe, zielone, niebieskie, czerwone, fioletowe i czarne. Na wzory pasów lipkowskich składały się przeważnie paski oddzielające tzw. półka. Paski miały motyw kwiatów, stylizowanych roślin lub geometrycznych pustych kółek. Wzdłuż pasa, po jego bokach, biegł szlaczek skomponowany z tulipanów, bławatków, różyczek i innych kwiatów. W zakończeniu pasa znajdowały się zawsze bukiety kwiatów związanych kokardą lub umieszczonych w wazonach. Paschalis znakował swoje pasy literami "P.J.," nazwiskiem "Paschalis", bądź też barankiem z chorągiewką i literami "P.I." Symbol ten został zaczerpnięty z herbu Paschalisa, gdyż w r.1790 za „pomnożenie pożytecznych rękodzieł, wysokie walory artystyczne produkcji oraz szkolenie fachowych pracowników i majstrów tkackich” Paschalis został nobilitowany, przyjął nazwisko Jakubowicz i herb Jakub I- odmianę herbu Junosza, wyobrażający Baranka Paschalnego z chorągiewką.

Paschalis Jakubowicz produkował pasy kontuszowe w manufakturze lipkowskiej do 1794r, kiedy to moda staropolska zaczęła przemijać. Z czasem profil produkcji uległ zmianie: zaczęto wytwarzać pasy jedwabne i różne tkaniny ozdobne, zwłaszcza modne wówczas tkaniny obciowe bawełniane lub lniane. Tkaniny obciowe były używane do pokrywania ścian, mebli oraz wszelkiego rodzaju sprzętów mieszkalnych..

Pamiętki przeszłości

Pasy kontuszowe możemy do dziś podziwiać w muzeach i prywatnych kolekcjach. Wiele z nich to prawdziwe arcydzieła sztuki tkackiej. Pomimo upływu lat nadal zachwycają nas kolorystyką i bogactwem ornamentów. Najciekawsze i zarazem największe są kolekcje Muzeum Narodowego w Warszawie, Poznaniu i Krakowie. Bardzo duży i różnorodny zbiór posiadają Muzea Diecezjalne w Płocku i Tarnowie. Ogromna liczba pasów rozproszona jest po kościołach w całej Polsce, ponieważ bardzo często z pociętych na części pasów szyte były ornaty. Działająca w Warszawie manufaktura „Ład” wytwarza współczesne pasy kontuszowe wzorowane na dawnych motywach zdobniczych. Używane są obecnie zamiast pasów do smokingu.

Pas kontuszowy z manufaktury Jakubowicza z kolekcji muzeum kieleckiego

Źródła:

www.artinfo.pl

www.wikipedia.org

www.wielcy.pl

www.rodziewicz1.republika.pl